

Zbigniew Nasalski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**ENDOGENICZNE CZYNNIKI KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW
UŻYTKUJĄCYCH GRUNTY Z ZASOBU WŁASNOŚCI ROLNEJ SKARBU
PAŃSTWA W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM***ENDOGENIC FACTORS OF COMPETITIVENESS OF FARMS USING LAND FROM THE
AGRICULTURAL PROPERTY STOCK OF THE TREASURY IN WARMINSKO-MAZURSKIE PROVINCE***Słowa kluczowe: konkurencyjność, czynniki endogeniczne, gospodarstwa rolnicze***Key words: competitiveness, endogenic factors, agricultural farms**JEL codes: Q12*

Abstrakt. Celem badań była identyfikacja endogenicznych czynników konkurencyjności gospodarstw użytkujących grunty z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w województwie warmińsko-mazurskim. Przedmiotem badań były opinie rolników na temat działań podejmowanych w celu poprawy konkurencyjności ich gospodarstw. Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. W opinii badanych, do najbardziej skutecznych czynników konkurencyjności inspirowanych i realizowanych w gospodarstwach należy zaliczyć przede wszystkim zmniejszanie kosztów produkcji głównie przez poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia oraz usprawnianie organizacji pracy.

Wstęp

Konkurencyjność, w ogólnym ujęciu, oznacza zdolność do osiągania przewagi nad innymi podmiotami, zdolność do rozwoju i w konsekwencji zdolność do osiągania korzyści. Gospodarstwa rolnicze stanowią specyficzną grupę podmiotów, które nawet jeśli bezpośrednio nie konkurują z analogicznymi podmiotami, to w znacznym stopniu wpływają na konkurencyjność polskich produktów rolno-spożywczych. W ujęciu rynkowym bezpośrednio konkurują przede wszystkim przedsiębiorstwa handlowe i podmioty przetwórstwa rolno-spożywczego. Jednak to, czy przedsiębiorstwa te uzyskują przewagi konkurencyjne w zakresie kosztów i jakości oferowanych produktów spożywczych zależy w znacznej mierze od kosztów i jakości surowców, które są produkowane w gospodarstwach rolniczych. W tym kontekście można uznać, że polskie gospodarstwa pośrednio konkurują z analogicznymi podmiotami, również w skali globalnej [Ziętara 2014a].

Na problematykę konkurencyjności przedsiębiorstw składają się przede wszystkim następujące elementy: potencjał konkurencyjności (całkowite zasoby gospodarstwa wraz z kompetencjami i zdolnościami), przewaga konkurencyjna (efekt skutecznego wykorzystania potencjału produkcyjnego umożliwiającego generowanie atrakcyjnej oferty rynkowej i skutecznych instrumentów konkurowania), instrumenty konkurowania (świadome i celowo wykorzystane narzędzia i metody budowania kapitału klientów oraz kreowania wartości firmy) i pozycja konkurencyjna (osiągnięty przez przedsiębiorstwo wynik konkurowania w danym sektorze rozpatrywany na tle wyników osiągniętych przez konkurentów) [Stankiewicz 2003, Ziętara 2014b].

Niezależnie od punktu odniesienia, uwarunkowania konkurencyjności każdego podmiotu gospodarczego powinny być systematycznie analizowane w celu wskazania najważniejszych czynników konkurencyjności i określenia, jaka jest zdolność do wykorzystania inteligencji rynkowej przedsiębiorstwa. Analiza czynnikowa powinna doprowadzić do optymalizacji decyzji menedżerskich oraz uchwycenia czynników długookresowych tworzących konkurencyjność [Dobiegała-Korona, Kasiewicz 2000, Nasalski 2006, Juchniewicz i in. 2016]. Ze względu na złożoność

uwarunkowań konkurencyjności nawiązano jedynie do jednego z najbardziej istotnych elementów tego procesu – działań inspirowanych i prowadzonych wewnątrz gospodarstw rolniczych.

Celem badań była identyfikacja endogenicznych czynników konkurencyjności gospodarstw użytkujących grunty z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) w województwie warmińsko-mazurskim.

Materiał i metodyka badań

Przedmiotem badań były opinie rolników na temat endogenicznych czynników konkurencyjności w ich gospodarstwach. Do potencjalnych działań wewnętrznych, które mogą budować przewagę konkurencyjną gospodarstw rolniczych można zaliczyć m.in.: ulepszanie współpracy z odbiorcami i dostawcami, poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia, optymalizację struktury i jakości produkcji, umiejętność obniżania kosztów produkcji, wzrost wydajności pracy i optymalizację zatrudnienia, wykorzystanie technik informatycznych w zarządzaniu produkcją, usprawnianie zarządzania strategicznego z uwzględnieniem tworzenia zrzeseń (grup producenckich i klastrów gospodarczych) [Juchniewicz i in. 2016].

Podmiotem przeprowadzonych w 2017 roku badań była celowo dobrana grupa 167 gospodarstw rolniczych zlokalizowanych w województwie warmińsko-mazurskim, wykorzystująca w swoich działaniach grunty (kupione lub dzierżawione) z ZWRSP. Średnia powierzchnia badanych gospodarstw wynosiła 85,0 ha. Średnia powierzchnia zakupionych przez te gospodarstwa gruntów pochodzących z ZWRSP to 22,5 ha, natomiast średnia powierzchnia gruntów dzierżawionych z ZWRSP stanowiła 28,1 ha. W badanej zbiorowości największa grupa rolników miała gospodarstwa o powierzchni 51,0-100,0 ha (40,0%), natomiast najmniejszą grupę stanowiły podmioty o powierzchni ponad 300,0 ha (4,2%). W strukturze badanych jednostek występowały ponadto gospodarstwa o powierzchni mniejszej niż 30,0 ha (19,8%), 31,0-50,0 ha (20,4%) oraz 101,0-300,0 ha (15,6%). Gospodarstwa rozmieszczone były we wszystkich powiatach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Największą grupę stanowiły jednostki z powiatu olsztyńskiego (14,0%), natomiast najmniej respondentów pochodziło z powiatu ełckiego, mrągowskiego i nowomiejskiego (po 3,0%). Gospodarstwa wykorzystujące grunty pochodzące z ZWRSP często wyróżniają się ponadprzeciętną aktywnością gospodarczą, a ich udział w budowaniu sprawnych łańcuchów żywnościowych z innymi podmiotami (m.in. z przedsiębiorstwami przetwórczymi) powinien być oparty na świadomym wykorzystaniu własnego potencjału.

Dominującą grupą respondentów byli rolnicy w wieku 41-60 lat (51,6%). Najlicniejsza grupa właścicieli badanych gospodarstw charakteryzowała się wykształceniem średnim (49,7%), następnie zasadniczym zawodowym (28,1%) i wyższym (18,6%).

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. W kwestionariuszu badawczym uwzględniono zestaw wyselekcjonowanych pytań, które obejmowały zagadnienia dotyczące opinii właścicieli gospodarstw rolniczych na temat znaczenia endogenicznych czynników konkurencyjności. Pytania miały charakter zamknięty i dotyczyły zasobów oraz kwestii produkcyjnych i organizacyjnych. Sekwencja pytań pozwalała zachować odpowiadającemu logiczny tok wyboru i udzielania informacji. Respondenci w skali 4-stopniowej (0 pkt – brak znaczenia, 3 pkt – czynnik o bardzo dużym znaczeniu) wskazali czynniki endogeniczne kształtujące konkurencyjność badanych gospodarstw.

W opracowaniu wyników badań wykorzystano m.in. miary tendencji centralnej oraz średnie arytmetyczne. Analiza materiału badawczego z wykorzystaniem miar tendencji centralnej umożliwiła uporządkowanie czynników, co ułatwiło opracowanie rankingu znaczenia endogenicznych czynników konkurencyjności w badanych gospodarstwach.

Wyniki badań

Uzyskane wyniki badań świadczą o szerokim zakresie działań endogenicznych podejmowanych w celu poprawy konkurencyjności badanych podmiotów. Właściciele gospodarstw wskazywali, że najczęściej stosowano (ocena 2 i 3 pkt): zmniejszanie kosztów produkcji (93,0% wskazań), poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia (88,0% wskazań), podnoszenie jakości produkcji (84,0% wskazań), ulepszanie współpracy odbiorcami i usprawnianie organizacji pracy (83,0% wskazań), ulepszanie współpracy z dostawcami (79,0% wskazań), specjalizacja produkcji (73,0% wskazań), dywersyfikacja produktów (58,0% wskazań), aktywne motywowanie pracowników (55,0% wskazań) i optymalizacja struktury organizacyjnej (51,0% wskazań).

W celu poprawy konkurencyjności znacznie rzadziej respondenci wykorzystywali: usprawnianie zarządzania strategicznego (48,0% wskazań), systematyczne szkolenie pracowników (46,0% wskazań), zatrudnianie pracowników o wyższych kwalifikacjach (45,0% wskazań), zastosowanie systemów informatycznych wspomagających decyzje produkcyjne (44,0% wskazań), zmniejszenie zatrudnienia (42,0% wskazań), rozwijanie własnej dystrybucji (35,0% wskazań), tworzenie zrzeszeń/grup producenckich (klastrow) (25,0% wskazań).

Pogrupowanie wyników przy pomocy miar tendencji centralnej umożliwiło określenie nie tylko częstotliwości, ale i znaczenia działań mających na celu poprawę pozycji konkurencyjnej respondentów. Poziom średniej arytmetycznej wyróżnionych działań wewnętrznych wahał się od 2,5 pkt w przypadku zmniejszenia kosztów produkcji do 1,0 pkt – tworzenie zrzeszeń/grup producenckich (rys. 1). Zdaniem respondentów, działaniami wewnętrznymi o największym znaczeniu, przyczyniającymi się do wzrostu konkurencyjności ich działalności były: zmniejszanie kosztów produkcji, poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia, podnoszenie jakości produkcji, ulepszanie współpracy z odbiorcami, usprawnianie organizacji pracy, ulepszanie współpracy z dostawcami oraz specjalizacja produkcji (2,5-2,0 pkt).

Mniejsze uznanie przypisywano: aktywnemu motywowaniu pracowników, dywersyfikacji produkcji, usprawnianiu zarządzania strategicznego, rozwijaniu własnej dystrybucji produktów, upraszczaniu struktur organizacyjnych, systematycznemu szkoleniu pracowników, zatrudnianiu pracowników o wyższych kwalifikacjach, zmniejszeniu zatrudnienia, zastosowaniu systemów informatycznych wspomagających decyzje, rozwijaniu własnej sieci dystrybucji i tworzeniu zrzeszeń/grup producenckich (1,6-1,0 pkt).

Większość działań wewnętrznych charakteryzowała się nieznacznym zróżnicowaniem poziomu dominanty i mediany. Minimalna wartość wszystkich działań była na poziomie 0 pkt, natomiast maksymalna liczba punktów w we wszystkich przypadkach wynosiła 3. Małą i przeciętną zmiennością danych (współczynnik zmienności na poziomie 0-40%) charakteryzowały się: zmniejszanie kosztów produkcji, poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia, ulepszenie organizacji pracy, ulepszanie współpracy z odbiorcami, podnoszenie jakości produkcji, ulepszanie współpracy z dostawcami. Pozostałe działania wewnętrzne charakteryzowały się znaczną zmiennością uzyskanych wyników.

Analizując rozkład danych z uwagi na sposób powiększenia potencjału produkcyjnego można zauważyć, zróżnicowane m.in. między grupą gospodarstw z przewagą gruntów własnych (w tym zakupionych z ZWRSP) i gospodarstw z przewagą gruntów dzierżawionych z ZWRSP (rys. 2). W ogólnym ujęciu można stwierdzić, że przedstawiciele podmiotów z przewagą gruntów dzierżawionych wyżej wartościowali wiele endogenicznych czynników konkurencyjności. Na szczególną uwagę zasługuje większa determinacja do ulepszania organizacji pracy (2,6 pkt). Racjonalne wykorzystanie czynnika pracy ma w praktyce wyraźne konsekwencje w poziomie produktywności i kosztów wytwarzania.

Warta podkreślenia jest większa koncentracja dzierżawców na kwestiach jakości produkcji (2,4 pkt), z czym wiąże się również zatrudnianie pracowników o wyższych kwalifikacjach i systematyczne ich szkolenie. Gospodarstwa z przewagą gruntów dzierżawionych częściej wskazywały na większe znaczenie zastosowania systemów informatycznych w zarządzaniu produkcją (1,7 pkt) i większe znaczenie zarządzania strategicznego (2,0 pkt).

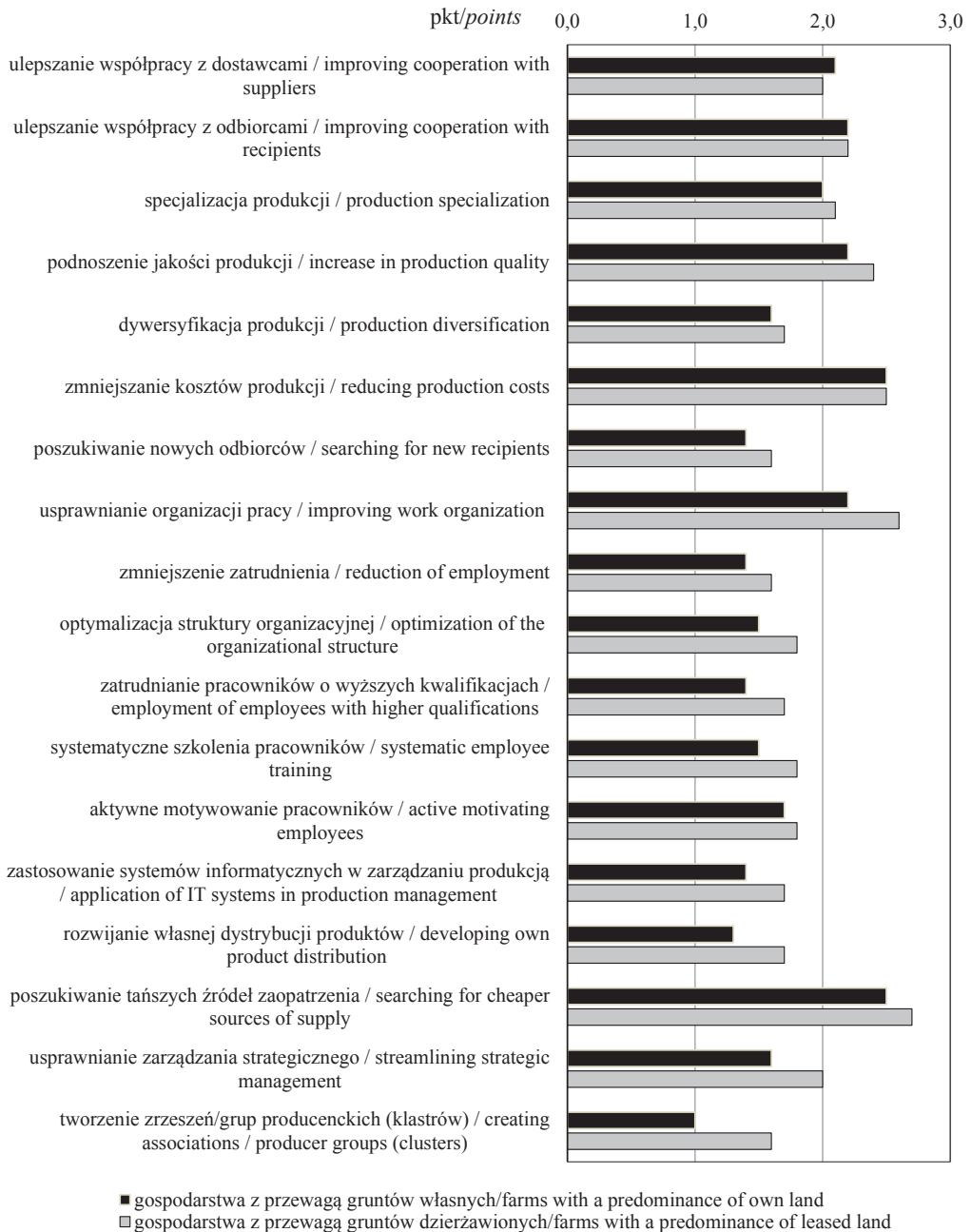

Rysunek 1. Znaczenie działań wewnętrznych realizowanych w celu poprawy konkurencyjności w badanych gospodarstwach – średnia arytmetyczna

Figure 1. The importance of internal measures to improve competitiveness in the surveyed farms - the arithmetic mean

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rysunek 2. Znaczenie działań wewnętrznych realizowanych w celu poprawy konkurencyjności w badanych gospodarstwach o różnej strukturze form użytkowania gruntów – średnia arytmetyczna (pkt)

Figure 2. The importance of internal measures to improve competitiveness in the surveyed farms with different land use structure - arithmetic mean (points)

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Niewątpliwie cechą korzystną podmiotów dzierżawiących grunty z ZWRSP było ich wyraźnie większe otwarcie na tworzenie zrzeszeń, grup producenckich i klastrów gospodarczych (1,6 pkt). Stwarza to możliwość sprawnego przeniesienia części aktywności, skoncentrowanej dotychczas przede wszystkim na efektywności wytwarzania, w stronę większego zaangażowania w kreowanie efektywności transakcji i partnerstwa strategicznego w kanałach dystrybucji żywności, co w teorii konkurencyjności przedsiębiorstw (szczególnie mniejszych) stanowi racjonalny kierunek zmiany zachowań rynkowych.

Podmioty z przewagą gruntów dzierżawionych bardziej koncentrowały się również na strukturze organizacyjnej gospodarstw. Bardzo ważną zaletą dzierżawy, w tym kontekście, wydaje się dostęp do ziemi przy jednoczesnej możliwości realizacji innych rentownych inwestycji ze względu na wyeliminowanie „zamrożenia” środków finansowych przy zakupie gruntów.

Niezależnie od tego czy gospodarstwa kupiły, czy wydzierżawiły grunty z ZWRSP, swoje działania gospodarcze realizowały z uwzględnieniem minimalizacji kosztów jednostkowych produkcji, przy tym poszukując przede wszystkim tańszych źródeł zaopatrzenia. Świadczy to o dojrzałym modelu biznesowym badanych podmiotów szukających swoich szans konkurencyjnych nie tylko w zasobach i procesach wewnętrznych, ale również w relacjach i transakcjach kreowanych w ich otoczeniu.

Podsumowanie

Do najbardziej skutecznych czynników konkurencyjności inspirowanych i realizowanych w badanych gospodarstwach, w opinii rolników, należy zaliczyć przede wszystkim: zmniejszanie kosztów produkcji głównie przez poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia oraz usprawnianie organizacji pracy. Przedstawiciele podmiotów z przewagą gruntów dzierżawionych wyżej wartościowali znaczenie wielu endogenicznych czynników konkurencyjności niż w przypadku gospodarstw z przewagą gruntów własnych (m.in. usprawnienie organizacji pracy, podnoszenie jakości produkcji, optymalizację struktury organizacyjnej, usprawnianie zarządzania strategicznego oraz tworzenie grup producenckich i klastrów gospodarczych).

Wykorzystanie endogenicznych czynników konkurencyjności wynika m.in. ze specyfiki produkcyjnej i koncepcji zarządzania w poszczególnych gospodarstwach, ale polityka regionalna rozwoju rolnictwa powinna w większym stopniu uwzględniać np. inspirowanie poszczególnych grup gospodarstw do aktywniejszego poszukiwania alternatywnych możliwości sprzedaży, implementacji systemów informatycznych w zarządzaniu produkcją, wykorzystania partnerstwa strategicznego m.in. w formie klastrów gospodarczych producentów żywności. Praktyczne znaczenie endogenicznych czynników konkurencyjności gospodarstw rolniczych może być wykorzystane również do optymalizacji działań całych łańcuchów żywnościowych, w których występuje wiele zależności funkcjonalnych między podmiotami je tworzącymi.

Literatura/Bibliography

- Dobiegała-Korona Barbara, Stanisław Kasiewicz. 2000. Metody oceny konkurencyjności przedsiębiorstw. [W] *Uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw w Polsce* (Methods of assessing the competitiveness of enterprises. [In] Determinants of enterprises' competitiveness in Poland). ed. Kazimierz Kuciński, 89-96. Warszawa: IFGN SGH.
- Juchniewicz Małgorzata, Katarzyna Chrobocińska, Katarzyna Łukiewska, Zbigniew Nasalski. 2016. *Uwarunkowania działalności gospodarczej jednostek użytkujących zasób własności rolnej Skarbu Państwa* (Conditions for the economic activity of entities using the State Treasury agricultural property). Olsztyn: Stowarzyszenie Warmińsko-Mazurska Klinika Biznesu.
- Nasalski Zbigniew. 2006. *Ekonomika i organizacja przedsiębiorstw. Wybrane zagadnienia* (Economics and business organization. Selected issues). Olsztyn: Wydawnictwo UWM.

- Stankiewicz Marek Jacek. 2003. Sposoby oceny konkurencyjności przedsiębiorstwa. [W] *Źródła przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw w agrobiznesie* (Ways of assessing the competitiveness of an enterprise. [In] Sources of competitive advantages of enterprises in agribusiness), ed. D. Niezgodna, 184-201. Lublin: Wydawnictwo AR.
- Ziętara Wojciech. 2014a. Konkurencyjność polskich gospodarstw rolniczych (Competitiveness of Polish farms). *Roczniki Naukowe SERiA*, tom XVI (1): 257-262.
- Ziętara Wojciech. 2014b. Pozycja konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych na tle gospodarstw wybranych krajów europejskich (The competitive position of polish agricultural holdings as against their equivalents in selected European Countries). *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych* 4: 63-78.

Summary

The aim of the research was to identify endogenous factors of competitiveness of farms using land from the Agricultural Property Stock of the Treasury in Warmińsko-Mazurskie province. The subject of the research was the opinions of farmers on the measures taken to improve the competitiveness of farms. The research was carried out by means of a diagnostic survey using a questionnaire. In the opinion of the respondents, the most effective factors of competitiveness inspired and implemented in their farms include, above all: reducing production costs mainly by seeking cheaper sources of supply and improving work organization.

Adres do korespondencji
dr Zbigniew Nasalski
orcid.org/0000-0002-7633-4846
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw
ul. Oczapowskiego 4, 10-957 Olsztyn
tel. (89) 523 44 30
e-mail: zbig@uwm.edu.pl